

Forord

Danmarks Grundforskningsfonds Center for Sortehavsstudier blev oprettet i begyndelsen af 2002 som et tværfagligt forskningssamarbejde mellem arkæologer, filologer og antikhistorikere med henblik på udforskningen af den græsk-romerske kultur omkring Sortehavet og dennes møde med de forskellige lokale kulturer. Centret var den 4. december 2004 vært for seminaret "Mithradates VI – gal eller genial?", der var det tredje i en række formidlende, dansksprogede seminarer. Denne bog offentliggør de fire af seminarets fem bidrag, som omhandlede antikken.

Mithradates VI af Pontos (132-63 f.Kr.) er en af de antikke personligheder, om hvis liv og gerninger relativt mange skriftlige kilder beretter. Antikke historikere var, ligesom biografer i dag, optaget af at give personkarakteristikker af historiens store aktører, og man kan på baggrund af de mange kilder tegne en forholdsvis præcis profil af personen Mithradates. En sådan kan man for eksempel finde hos Mithradates' første moderne biograf, Théodore Reinach, hvis bog fra 1895 indeholder et langt kapitel om *Die Herrscher*, hvori kildernes udsagn om Mithradates' personlighed gengives næsten ukommenteret i skøn blanding med tidens fordomme. Reinach kalder således ofte Mithradates for en *sultan* i dette kapitel i modsætning til det mere neutrale konge i resten af bogen. I det billede Reinach tegner, optræder Mithradates på en gang som helten og skurken. Han er den intelligente, lærde og handlekraftige leder, der nærmest på frihedskæmpermaner, frygtløst og ukueligt bekæmpede det Romerske Imperiums fremmarch i den græske verden. Han er grækernes beskytter og velgører. Som hærfører var han dynamisk, og han kunne nok så væsentligt tage ved lære af sine fejl. Dog havde han den svaghed, at han var for dristig og for grandios i sine mange planer for at udvide sit kongedømme. Samtidig fremstilles han som orientalsk despot – en paranoid konge, der livet igennem indtog små mængder gift for at opbygge immunitet overfor forgiftningsforsøg. En nedrig, hensynsløs og brutal regent, hvis politiks foretrukne våben, bliver vi fortalt, var dolk og gift. Med denne recept skulle han angiveligt have ombragt det meste af sin familie, et stort antal af sine nærmeste rådgivere samt enhver, der stod i vejen for hans planer. En mand der i nederlagets stund på flugt fra romerne gav ordre til at alle kvinderne i haremmet skulle slås ihjel for, at de ikke skulle falde i fjendens hænder. Endelig gik han ikke af vejen for etnisk udrensning, idet han skulle have be-

ordret alle romerske og italiske borgere i Lilleasien, mænd, kvinder og børn, slået ihjel i den såkaldte Efesiske Vesper. Mithradates har med sin persisk/græsk-makedonske familiære baggrund givetvis været en sammensat person, man ikke let kunne rubricere etnisk og kulturelt, hvilket han også selv dygtigt udnyttede i sin propaganda (se Jakob Munk Højtes bidrag).

Der er imidlertid al mulig grund til at være på vagt over for sandhedsværdien i kildernes udsagn om Mithradates. Mange aktører har haft en klar egeninteresse i at forme samtidens og eftertidens billede af kongen, hvilket tydeligt afspejler sig i forskelligheden i beskrivelserne af Mithradates. Historien skrives som bekendt af sejrherrener, og de fleste antikke forfattere stiller da også umiddelbart Mithradates i et dårligt lys. Nøjere studier særligt af forløbet omkring konflikten med Rom kan dog nuancere billedet betragteligt, og bidragene i bogen viser, at der stadig er meget arbejde at gøre i den retning.

Jesper Majbom Madsen undersøger den gængse opfattelse af Mithradates som aggressoren i konflikten med Rom. Var det dybe had Mithradates angiveligt nærede til Rom og alle romere virkelig udløsende faktor og drivkraft i de tre Mithradatiske Krige? Denne opfattelse har passet godt sammen med ideen om, at Rom kun modvilligt blev et imperium. Jesper Majbom Madsen argumenterer modsat for, at Mithradates var langt mere tilbageholdende og forsigtig i sin politik overfor Rom end tidligere antaget, og at det kun var i de tilfælde, hvor konflikt var uundgåelig, at han af taktiske hensyn slog til først. Mithradates var som alle hellenistiske konger yderst ivrig efter at udvide sit domæne, men det samme gjaldt i høj grad også de ledende skikkelser i Rom, som havde store økonomiske og politiske interesser i stadig ekspansion. Muligheden for at blive den hærfører, der førte Mithradates i lænker i triumftog, synes i hvert tilfælde i mindst et tilfælde at have startet krigshandlinger.

Ligeledes forholder det sig med en af de helt centrale og mest dramatiske begebenheder i konflikten med Rom nemlig nedslagtningen af de romerske og italiske tilflyttere i den romerske provins Asia. Ansvar for dette tidlige eksempel på etnisk udrensning har hidtidig historieskrivning, baseret på de skriftlige kilders udsagn, entydigt placeret hos Mithradates. Han udstak ordren, som de græske byer ikke kunne overhøre af frygt for kongens repressalier. Ved denne snedige manøvre afskar han dem effektivt muligheden for at desertere til den romerske side. Vincent Gabrielsen rejser imidlertid tvivl om denne traditionelle udlægning ved at spørge, hvem der kunne have haft interesse i, at dette blev den officielle forklaring på udrensningen. Måske grækerne i Lilleasien havde været vel ivrige for at tilfredsstille egen hævnthirst over de fremmede "udbyttere", så de efterfølgende, da romerne havde sejret, måtte se sig om efter en passende syndebuk for uhyrlighederne.

Selv i de få tilfælde hvor Mithradates øjensynligt selv kommer til orde i kilderne – Mithradates' brev til parterkongen Arsakes og Mithradates' tale til soldaterne – lærer vi reelt ikke noget om Mithradates' opfattelse af begivenhedsforløbet. Begge tekster er nemlig, som George Hinge viser, opdigtede litterære stileløvelser af henholdsvis Sallust og Pompejus Trogus, som interesserer sig mere for, hvad Mithradates kunne have ment om Rom, end for hvad han faktisk gav udtryk for.

Et andet mål med seminaret var at forsøge at belyse Mithradates' lederevner. Var han en dårlig leder eller var han en god leder – eller sat på spidsen "gal eller genial?". Mithradates var som monark på en gang overordentlig succesrig og en katastrofal fiasko. I den første del af sin regeringstid formåede han at forvandle et mindre lilleasiatisk kongedømme til en verdensmagt centreret omkring Sortehavet, som på sit højeste besad styrken til at udfordre Rom i kampen om overherredømmet i det østlige middelhavsområde. Den anden del var der imod en lang række af små og store nederlag, der til slut førte til hans selvmord og undergangen for det kongerige, han i et halvt århundrede havde stået i spidsen for. Mithradates besad ubetinget evnen til at lede, men samtidig udviste han en adfærd, der snildt kan måle sig med nyere tids værste diktatorer. Mange af hans handlinger ville vi i dag ikke betænke os på at kalde psykopatiske, men gjaldt de samme normer for normal adfærd i antikken?

For at få et praktisk nutidigt perspektiv på problemstillingen havde vi inviteret cand.psyk. Karen Lambrinou, som har specialiseret sig i arbejdspsykologi og særligt i test-psykologi. I sit bidrag *Ledelsesprofiler på godt og ondt set i et nutidigt perspektiv* satte Karen Lambrinou med udgangspunkt i personlighedstesten NEO PI-R fokus på nogle af de kendetegn, som anvendes til vurdering af lederevner for eksempel ved ansættelse af ledere i offentlige og private virksomheder. NEO PI-R er en videnskabelig, gennemprøvet international personlighedstest, der tager udgangspunkt i de fem betydeligste karaktertræk: emotionelle reaktioner, udadvendthed, åbenhed for forandring, venlighed og samvittighedsfuldhed med dertil underliggende facetter. Som noget særligt er denne test justeret for forskellige landes normer, for det har vist sig i praksis, at gennemsnitsresultaterne på testen svinger betragteligt fra land til land. Det rejser naturligt det spørgsmål, om man overhovedet kan have en ide om, hvad der udgjorde normal adfærd for en enevældig hellenistisk konge for over 2000 år siden. Kan man på tværs af geografiske, tidsmæssige og sociale skel i dag bedømme Mithradates' personlighed, og eventuelt om han havde psykopatiske træk? Karen Lambrinou medgiver, at det kan være overordentlig vanskeligt, men hun fremhæver samtidig, at der findes universelle psykopatiske træk som for eksempel manglende evne til at sætte sig langsigtede mål og udsætte egne behov, der ikke synes at

være fremherskende hos Mithradates. På den anden side tyder hans handlinger på, at han var særdeles følelseskold og ikke besad normale bremsefunktioner for sin adfærd. Før man kan stille en egentlig diagnose, må der imidlertid opstilles kriterier for, hvad der i samtiden blev betragtet som henholdsvis afvigende og brutal men stadig rationel adfærd. Og nok så vigtigt må vi have et bedre grundlag at bedømme ud fra, end hvad kildernes umiddelbare udsagn tilbyder. Bogens fire bidrag sætter nyt lys på overleveringen om Mithradates VI – en historie hvor ikke alting er, hvad det giver sig ud for at være.

Jakob Munk Højte